

ATATÜRKÇÜ ÇAĞDAŞLAŞMA MODELİNDE AKIL, BİLİM, EĞİTİM VE YÜKSEK ÖĞRETİM

Doç. Dz. Kur. Kd. Alb. Celalettin YAVUZ

ATATÜRK'ün Çağdaşlaşma ve Uygarlık Ülküsü

ATATÜRK, bize Türk yurdunu ve insanlarımızı da “çağdaş uygarlıklar düzeyinin üzerine çıkartmayı” vasiyet etmiştir. Çağdaş uygarlıklar, insanlığın ortak malıdır. Akla, bilime, insan haklarına dayalı uygarlığın, tüm insanlığın malı olduğunu çok iyi bilen ATATÜRK; konuyla ilgili fikirlerini şöyle açıklamıştır:¹

“Ülkeler çeşitlidir; fakat uygarlıklar birdir ve bir ulusun ilerlemesi için de bu uygarlığa katılması gereklidir.

Osmanlı Devleti'nin düşüşü, batıya karşı elde ettiği zaferlerden çok gururlanarak, kendisini Avrupa milletlerine bağlayan bağları kestiği gün başlamıştır. Bu bir hata idi. bunu bir daha tekrar etmeyeceğiz.”

Batı, henüz XVI. yüzyılda fikir, vicdan, araştırma hürriyetini yok eden teokratik Orta Çağ baskılarından uzaklaşarak akılcı uygarlıklara ulaşmıştır. Bugünkü batı, yani Avrupa kültürü dünyayı bilim, akıl ve mantık gücüyle fethetmeyi başarmıştır. Yoksa zaman zaman iddia edildiği gibi, batının bu başarısı salt Hristiyan doktrininin gücüyle olmuştur. Dolayısıyla, çağdaş uygarlıkların ayırıcı nitelikleri herhangi bir dine bağlılık değil, düşünceye, insan aklına ve kişiliğine değer verme, bilim ve teknolojiye ilerleme ve hukukun üstünlüğüne saygılı olmaktır.

Modernleşme, ya da çağdaşlaşma ATATÜRK tarafından asrileşme, çağdaş uygarlıklar düzeyine erişme veya batılılaşma terimleriyle ifade edilmiştir.² Bu konuda, “Uygarlığa gitmeyi arzu edip de batıya ulaşmamış devlet hangisidir?” diyerek, “batı”dan kastedilen ifadenin, “çağdaş düşünceye ve bilime, insan aklına ve kişiliğe değer veren, insana ve evrene objektif gözle bakan anlayış” olduğunu her fırsatta açıklamaya çalışmıştır.

Çağdaşlaşma, bir başka ifadeyle bugünü, dünden yararlanarak yarına göre yaşamak, başka bir deyişle zamanın değişimine uymaktır. Çağdaş kişide dogmatizm değil, pragmatizm esastır. Toplum açısından çağdaşlaşmak ise, çağa uygun düşmek, düşüncede, sanatta, teknikte ve bilimde önde bulunmak, insan onuruna yaraşır bir siyasal ortamda ileri bir yaşam düzeyine sahip olmaktır.³

İşte ATATÜRK de bu düşünce doğrultusunda, bir taraftan 1922 yılında Lozan Konferansı'na katılan Türk heyeti, Türkiye'nin genel ve asrî bir yasa

¹ Turhan Feyzioğlu; Atatürk Yolu: Akılcı, Bilimci, Gerçekçi Yol, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1987, s.38. Ayrıca Gürbüz Tüfekçi; Atatürk'ün Düşünce Yapısı, Ankara, Aydın Matbaacılık Sanayii, 1981, s.79.

² Ayrıntı için bk. Abdurrahman Çaycı; “Atatürk'ün Uygarlık Anlayışı”, Belleten, c. LII, Sayı 204, Kasım 1983, Ankara, TTK, s.1105-1107.

³ Yılmaz Aliefendioğlu; Çağdaşlaşma, Atatürk ve Hukuk, Anayasa Mahkemesi Yayınları No. 3, Ankara, 1982, s.22.

yapacağını Barış Konferansı'na bildirirken, diğer taraftan aynı tarihlerde Mustafa Kemal de Türk ulusuna, "Memleket behemehal asrî, medenî, müteceddit olacaktır. Bizim için bu hayat davası, mücadelelerimizin ana meselesi olmuştur." demiştir.⁴ Bu batı anlayışı kapsamındaki müspet bilime inanan ve devrinin çağdaş bir lideri olan ATATÜRK'ü Vahdettin ile şöyle karşılaştırmışlardı:⁵

"Mütarekede, gerçekte Vahdettin'in şahsındaki cehalet, taassup ve gericiilik ile, Mustafa Kemal'in şahsında müspet bilim, batı anlayışı ve kültürü çarpışmış; ikincisi üstün gelmiştir."

ATATÜRK'ün kendi ifadelerine göre; "Akıl ve mantığın halledemeyeceği hiçbir mesele yoktur". Bu ifade, ATATÜRK'ün tüm yaşamı boyunca temel hayat felsefesi olmuştur. Akılcılığı sonucu batı felsefesini araştırıp incelemiştir.⁶ ATATÜRKçülüğün özü, aklın ve bilimin önderliğini kabul etmektir. Bilim demişken burada, Deniz Harp Okulu ve İstanbul Teknik Üniversitesinin kuruluş tarihi olarak kabul edilen 1773'te geçen bir olayın kısaca anlatılmasında yarar görülmüştür. Bilindiği gibi, Baron de Todd'un gayretleri ile 1773'te Hasköy'de, ileride kurulacak Bahriye Mektebi ve Mühendishaneye temel teşkil edecek olan "Hendesehane" açılmıştı. Her nedense bazı gelenekçi eğitimciler bu oluşuma karşı çıkmış, bunun üzerine Todd da bu kişileri bir sınavdan geçirmişti. Sorusu bir üçgenin iç açılarının toplamının kaç derece ettiği idi. Sonuç tam anlamıyla bir felâketti. Zira, soruyu bilen çıkmamış, çıkmamak bir yana bazıları da "üçgenine göre değişir" diyerek cevap vermişti.⁷ Görülüyor ki, gerek Deniz Harp Okulu, gerekse İstanbul Teknik Üniversitesinin temellerinin henüz yeni atıldığı günlerde bilim ne yazık ki çok da yakınımızda değilmiş.

Çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmanın yolunun düşünce ve fikirlere açık, çağdaş ülkelerle ilişkileri bilhassa bilim ve teknik konularda sürdürerek olduğunu savunan ATATÜRK, bu husustaki düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:⁸

"Gözlerimizi kapayıp yalnız yaşadığımızı farz edemeyiz. Ülkemizi bir çember içine alıp dünya ile ilgisiz yaşayamayız. Aksine ileri, uygar bir ulus olarak uygarlık sahasının üzerinde yaşayacağız. Bu hayat, ancak bilim ve teknik (fen) ile olur. Bilim ve teknik neredeyse oradan alacağız ve ulusun her bireyinin kafasına koyacağız. Bilim ve teknik için kayıt ve şart yoktur."

ATATÜRK devrimleri düşünce ve eylemi birlikte yürüten, yüreklilikle, duraksamadan ve ödün vermeden Türk toplumunu çağdaşlaştırmaya

⁴ Ayrıntı için bk. Halil İnalçık; "Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi", Belleten Atatürk Özel Sayısı, c.III, TTK, Ankara, s.985.

⁵ Feyziöglü.

⁶ Ahmet Mumcu; "Türkiye'nin Akıl Çağına Geçmesi", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, c.II, Sayı 6, Temmuz 1986, s.680. Burada Afet İnan'dan alıntılara göre yazılmıştır.

⁷ a.g.e.; s.669. Bahriye Mektebi hakkında ayrıntı için bk., Celalettin Yavuz; Osmanlı Bahriyesinde Yabancı Misyonlar, İstanbul, Dz. İ.k. Grp. Komutanlığı Basım Evi, 2000, s.25-27.

⁸ Utkan Kocatürk; "Türk Toplumunda Çağdaşlaşma Gereği", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, c.1, Sayı 2, Mart 1985, s.328.

yöneliktir. Bu çağdaşlaşma gayretlerinde, yenileşme eyleminde çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmış ülkelerin uygulamalarından yararlanılmıştır.⁹

Çağdaşlaşma yolunda atılacak adımların ancak eğitim ve bilimle mümkün olabileceğine inanan ATATÜRK, Millî Mücadele sonunda Alaşehir'de halka hitaben aşağıda sunulan sözleri ile bilim ve eğitim konularına verdiği önemi vurgulamıştır.¹⁰

"Arkadaşlar! Bundan sonra çok önemli zaferlere kavuşacağız. Fakat bu zaferler süngü zaferleri değil, ekonomi, bilim ve eğitim öğretim zaferleri olacaktır. Ordumuzun şimdiye kadar elde ettiği zaferler ülkemizi gerçek kurtuluşa kavuşturmuş sayılamaz. Bu zaferler, ancak gelecekteki zaferlerimiz için kıymetli bir zemin hazırlamıştır. Askerî zaferlerimizle mağrur olmayalım, yeni bilim ve ekonomi zaferlerine hazırlanalım."

Görüldüğü gibi, bir ülkenin ve toplumun ayakta durabilmesi, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşabilmesi için sadece askerî gücün yeterli olamayacağına, mutlaka bu gücün yanında bilgi ve ekonomik güçlerin de yer alması gerektiğine işaret etmektedir.

"...Türk milletinin yürümekte olduğu gelişme ve uygarlık yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meş'ale müspet bilimdir..."¹¹ "Geçmişte sayısız uygarlık kurmuş bir ulusun çocukları olduğumuzu ispat etmek için, yapmamız lâzım gelen şeylerin hepsini yaptığımızı ileri süremeyiz. Bugüne ve yarına bırakılmış daha birçok büyük işlerimiz vardır. Bilimsel araştırmalar bunlar arasındadır..." şeklindeki ifadelerinden de anlaşıldığı üzere ATATÜRK, dünyada uygarlık, yaşam ve başarı için gereken en gerçek yol göstericinin bilim ve teknik olduğunu, bunların dışında yol gösterici aramanın gereksiz ve cehalet olduğunu vurgulamaktadır.¹²

ATATÜRK bize, her ele aldığımız işte geleneğe göreneğe saplanmadan aklımızı kullanmayı, her şeyi müspet bilimlerin ışığında, aklın ve bilincin süzgecinden geçirmeyi öğretmiştir. Büyük önder bunu şu sözleri ile ifade etmektedir:¹³

"Ben manevî miras olarak hiçbir ayet, hiçbir dogma, hiçbir donmuş ve kalıplaşmış kural bırakmıyorum. Benim manevî mirasım bilim ve akıldır. Benden sonrakiler, bizim aşmak zorunda olduğumuz çetin ve köklü zorluklar karşısında, belki gayelere tamamen eremediğimizi, fakat asla ödün vermediğimizi, akıl ve bilimi rehber edindiğimizi onaylayacaklardır. Zaman sür'atle ilerliyor, ulusların, toplumların, bireylerin mutluluk ve mutsuzluk

⁹ Suna Kili; Atatürk Devrimi - Bir Çağdaşlaşma Modeli, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1981, s.192.

¹⁰ Feyzioğlu; s.41. Ayrıca Turhan Oğuzkan; "Atatürkçü Eğitim Politikası ve Millî Eğitim", Atatürkçülük, İkinci Kitap, İstanbul, Millî Eğitim Basım Evi, 1988, s.119.

¹¹ Atatürkçülük, Birinci Kitap; 10'uncu Yıl Nutku'ndan Alıntı, Millî Eğitim Basım Evi, 1988, s.88.

¹² Şerif Mardin; Atatürk ve Pozitif Düşünce, Atatürk ve Cumhuriyet Dönemi Türkiye'si, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, Ankara, Ongun Kardeşler Matbaacılık, 1981, s.57.

¹³ Atatürkçülük, Birinci Kitap; s.289.

anlayışları bile değişiyor. Bytle bir dünyada asla değişmeyecek hükümler getirdiğini iddia etmek, aklın ve bilimin gelişmesini inkr etmek olur. Benim Türk ulusu için yapmak istediklerim ve başarmaya alıştıklarım ortadadır. Benden sonra beni benimsemek isteyenler, bu temel mihver üzerinde, akıl ve bilimin rehberliğini kabul ederlerse, manevî miraslarım olurlar.”

Milletinin “Gazi”si iken eğitime verdiği büyük önemle bu kez de “Başöğretmeni” olan ATATÜRK, bir ülkenin ve insanların var olabilmesi için gerekli koşulların neler olduğunu ortaya koyarken, eğitim kurumlarını ve eğitimcileri Silhl Kuvvetlerin yararları ile yan yana ve eşdeğer tutmuş, eğitimin ağdaşlaşma yolundaki en önemli unsur olduğunu şöyle vurgulamıştır.¹⁴

“Ulusumuzun gerçek hedefine, mutluluk hedefine ulaştırmak için iki orduya ihtiyaç vardır: Biri vatanın hayatını kurtaran asker ordusu, diğerisi ulusun geleceğini yoğuran eğitim ğretim ordusu... Bu iki ordunun ikisi de hayafidir.

Bir ulus, savaş meydanlarında ne kadar zaferler elde ederse etsin, o zaferlerin kalıcı sonuçlar vermesi, ancak eğitim ğretim ordusuyla mümkündür.”

Uygar ve ağdaş bir toplum yaratmaya kararlı olan ATATÜRK, bunun yolunun siyasal, toplumsal, ekonomik, kültürel bir atılımla mümkün olabileceğine, ancak bunun için de her şeyden önce yurttaşlarının eğitilmesi gerektiğine inanıyordu. Bu maksatla bir söylevinde şöyle söylemektedir.¹⁵

“...En önemli, en esaslı nokta eğitim sorunudur. Eğitimidir ki bir milleti ya hr, bağımsız, şanlı, yüksek bir toplum hâlinde yaşatır ya da bir milleti kölelik ve yoksulluğa terk eder.”

Atatrk ağdaşlaşma modelinde eğitim hem birey hem de toplum içindir. Bunun içindir ki 1928’de getirilen harf devrimi ile toplumun büyük bir kesimi okuma yazma seferberliğine girmiştir. Bu seferberliğe devlet daireleri gibi meclis ve bizzat hükümetteki bakanlar da dhil olmuştur. Harf devrimi başlangıcından itibaren diğer ülkeler gibi İngiltere tarafından da çok yakından izlenmişti. İngiliz arşivlerine göre, başlangıçta harf devriminin başarılı olabileceğine devrin Türkiye’deki İngiliz hariciyecileri pek fazla şans tanıımıyordu. Ancak takvimler 28 Nisan 1930’u gösterdiğinde, bu kez aynı İngiliz hariciyecileri evvelce okuma yazma bilmeyen halkın okuma ve yazmayı öğrenmenin getirdiği mutluluk ile, çocuklarının da yeni alfabeyi ğrenebilecek olmalarının gururu içinde olduklarını yazmadan edememişlerdi.¹⁶

“Davranış, düşünce ve varlık plnında, teknoloji sanat ve düşüncelerinin bir iletişimi olarak kendi içinde çok önemli bir toplumsal olay”

¹⁴ a.g.e.; s.291.

¹⁵ Mahmut Adem; Cumhuriyet’in Eğitim Devrimi Denilince Ne Anlaşılıyor?, 77. Yılında ğretim Birliğinin Neresindeyiz?, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara, 2001, s.19.

¹⁶ Selahi R. Sonyel; “İngiliz Gizli Belgelerinde Türk Yazı Devrimi”, Türk Dili, Yıl 29, c. XL, Sayı 338, s.294.

olarak tanımlanan eğitimin bilime konu olan üç boyutu bulunmaktadır. Bunlar tarihî, felsefî ve toplumsal boyuttur. Üçüncü yani, toplumsal boyutuyla eğitim, uygulamalı incelemelere konu olmaktadır. Bir toplumun gelişmişliği veya geri kalmışlığı ile o toplumun eğitim sistemi arasındaki kaçınılmaz ilişki, kalkınma modellerinin de duyarlı konuları arasında yer almaktadır. Bu nedenle, “insan davranışlarını, dolayısıyla insanı eğitim yolu ile değiştirmeden hiçbir sosyal, ekonomik ve siyasal gelişmeyi, kısaca sağlıklı kalkınmayı başarmak mümkün değildir.” Bu ifadeyi biraz daha derinleştirirsek eğitim sadece eğitilen bireyi değil, eğitilenlerin ailesinden başlayarak bütün toplumu etkileyen bir faaliyettir.¹⁷ Bunun içindir ki ATATÜRK, harf devrimi ile öncelikle genç kuşakların ailelerinin eğitilmesini de gerekli görmüştü.

ATATÜRK, eğitim kurumları vasıtasıyla Cumhuriyet'in geleceği genç kuşakların inanç ve düşüncelerinde özgür yetiştirilmesine büyük önem veriyordu. Genç kuşaklarda yüksek karakter, düşünce sağlamlığı, bilgi dolgunluğu ve bedenî güç yanında özgür bir düşünce ve inanç dünyası da görmek istiyordu. Zira, kurduğu Cumhuriyet'in temel felsefesine göre ilerleme ve yenileşme, bilimde ve teknikteki gelişmelerle fikir alanındaki gelişmelere açık olmayı gerektirmektedir. ATATÜRK'ün bu maksada yönelik bir ifadesi şöyledir:¹⁸

“Yeni Türkiye'nin birkaç yıla sığdırdığı askerî, siyasî ve idarî inkılâplar, sizin, saygıdeğer öğretmenler, sizin toplum yaşayışı ve düşünce inkılâbındaki başarınızla güçlenecektir. Hiçbir zaman hatırınızdan çıkmasın ki Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanî hür kuşaklar ister.”

Atatürkçü çağdaş düşünce sisteminde eğitim; insanları başarıya, toplumları ise ilerlemeye götüren bir araçtır. Bir başka ifadeyle eğitim hem bireyin hem de toplumun çağdaşlaşması için ilk ve vazgeçilmez koşuldur. Zira, bilgiye ulaşmanın tek yolu eğitimidir. Eğitimde ATATÜRK'ün ısrarla üzerinde durduğu husus, gelenekçi eğitim sistemini terk etmek, eğitimde sürekli olarak yeniliğe ve çağdaşlığa ulaşmaktır.

ATATÜRK, geleneksel eğitim ve öğretim yöntemlerinin yaratıcılığı engelleyici yanlarını çok iyi görmüş ve her fırsatta yetersiz bularak eleştirmiş, değiştirilmesini istemiştir. Zira, yalnızca ezberciliğe dayanan gelenekçi eğitim sistemi, “yapıcı ve yaratıcı kuşaklar” yetişmesini sağlamaktan çok uzaktır. Gelenekçi eğitim sistemini ortadan kaldıran ATATÜRK, yeni eğitim sisteminin ilkelerini de belirlemekte, hatta, Harf Devrimi'ni açıklarken yaptığı gibi, çoğunlukla bizzat kendisi uygulama aşamasında ilk harcı ve tuğlayı koyarak, bu binanın duvarlarının sağlam temeller üzerine kurulmasında önderlik yapmaktadır. Eğitimin pratiğe ve başarıya endeksli, insan ve toplum yaşamına mutlak surette pozitif katkı sağlamasının önemine işaret eden yüce ATA, sözlerini şöyle ifade etmektedir:

¹⁷ Ayrıntı için bk. İsmail Doğan; Modern Toplumda Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2002, s.89.

¹⁸ Kemal Aytac; Atatürk'ün Eğitim Görüşü, Atatürkçülük, Birinci Kitap, s.303.

"Eğitimde ve öğretimde izlenecek yol, bilgiyi insan için bir süs, bir hükmetme aracı ya da uygar bir zevk olmaktan çok maddî hayatta başarı sağlayan pratik ve işe yarar bir araç hâline getirmektir."¹⁹

ATATÜRK'ün yukarıdaki ifadelerini biraz daha açarsak eğitimin amacı; "birtakım kuru bilgilerin öğretilmesi şeklinde değil, öğrenilenlerin gerçek yaşamda uygulanması" olarak hatırlanmalıdır. İnsana ve topluma yararlı olan her çaba, eğitimin temel faaliyetleri içerisinde yer alır. Bu çabaların temel unsurları olan bilim adamı, eğitici, öğretmen ve bilge kişiler tüm insanlık tarihinde her zaman hak ettikleri saygın yeri almışlardır.²⁰

Atatürkçü Çağdaşlaşma Modelinde Genç Kuşaklarda Bulunması Gereken Nitelikler

Ebedî başöğretmenimiz, eğitim ve öğretimde çağdaş çizgiyi yakalama ve izlemede en önemli görevler yüklediği eğitimcilerin kutsal ve saygın bir meslek sahibi olduklarını şu davranışıyla en çarpıcı bir biçimde göstermiştir. Dolmabahçe'deki bir toplantıda ATATÜRK'ün oturması için çok göz alıcı ve muhteşem bir koltuk bulunmuş, yanındakilerin koltuğa oturması için sürekli ısrarlarına rağmen oturmamış ve "O koltuk profesörlere lâıktır!"²¹ diyerek, eğitimcilerin değerini ortaya koymuştur. Yaşamakta olduğumuz XXI. yüzyılın başında, baş döndürücü bir hızla gelişen dünyanın çağdaşlık çizgisine ayak uydurabilmemiz için bugün eğitimcilerin katkısına tüm diğer meslek erbabından çok daha fazla ihtiyacımız vardır. Çünkü, yüce önder Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceğini genç kuşaklara emanet etmiştir. Yalnızca kusursuz bir eğitimle yetişebilecek Cumhuriyet'in genç ve çağdaş kuşaklarında bulunması gereken nitelikler şöyledir:²²

- Geçmişin boş hurafelerinden tamamen arınmış,
- Pozitif bilimin temellerine dayanan eğitim öğretim görmüş,
- Düşüncesi, bilgisi, kültürü ve vicdanı özgür,
- Güzel sanatları seven,
- Ülke sorunlarını anlayabilecek ve anlatabilecek düzeyde,
- Cumhuriyetçiliği, demokrasiyi ve lâikliği özümsemiş,
- Ahlâk anlayışı, dünya ve ahiret cezaları korkusu yerine özgür, temiz ve dürüst bir toplum düzenine dayanan, erdem sahibi,
- Düşüncede olduğu gibi bedenî yönden de güçlü ve sağlıklı.

Yüce önderin, Cumhuriyet'in bu sayılan özellikteki genç kuşaklarını yetiştirecek eğitimcilere verdiği görev özetle şöyledir:

¹⁹ Atatürkçülük, Birinci Kitap, s.299.

²⁰ Doğan; s. 91.

²¹ Galip Karagözoğlu; Atatürk İnkılâbının Yerleşmesinde ve Gerçekleşmesinde Eğitimin Rolü ve Yeri, Atatürkçülük, İkinci Kitap, s.133.

²² Şerafettin Turan, Öğretim Birliği Neden Zorunludur?, 77. Yılında Öğretim Birliğinin Neresindeyiz?, s.39.

"Muallimler, yeni nesli; Cumhuriyet'in fedakâr ve muallim ve mürebbileri, sizler yetiştireceksiniz. Yeni nesil sizlerin eseri olacaktır. Eserin kıymeti, sizin maharetiniz ve fedakârlığınızın derecesinde mütenasip bulunacaktır.

Cumhuriyet; fikren, ilmen, fennen, bedenen kuvvetli ve yüksek karakterli muhafızlar ister. Yeni nesli bu kalite ve yetenekte yetiştirmek sizlerin ellerindedir. Mümtaz vazifenizin ifasına âli himmetlerle hasrı mevcudiyet edeceğinize asla şüphe etmem."²³

ATATÜRK, vatani kurtarma konusunda ne kadar kararlı ve tutarlı ise, eğitim ve öğretimin çağdaşlaşması konusunda da o kadar kararlı, tutarlı ve tutkulu idi. Bu maksatla Kurtuluş Savaşı'nın en çok kızıştığı Sakarya Meydan Muharebesi öncesinde, vatan işgal altında ve ölüm kalım mücadelesi verilirken, henüz doğru dürüst eğitim kurumları bile bulunmaz iken, Millî Mücadeleye paralel olarak eğitim ve öğretim işine de el atmış, 16 temmuz 1921'de Ankara'da ilk "Maarif Kongresi"ni icra etmiştir.²⁴ Bu icraat; ATATÜRK'ün, eğitim ve öğretim konusunu yurdun savunulması kadar ciddiye aldığı ve harbin ağır koşulları altında dahi ertelenemeyecek bir mesele olduğuna inandığının en belirgin kanıtıdır. Çünkü ATATÜRK, eğitimde durursak, geride kalacağımızı, geride kalırsak sadece eğitim ve öğretim sektöründe değil, hemen her sahada çağ dışı kalacağımızı, bu kayıpların telâfisi için gereken zaman ve uğraşların nelere mal olacağını çok iyi biliyordu.

Atatürkçü Çağdaşlaşma Modelinde Eğitimcilerde ve Yüksek Öğretim Kurumlarında Aranılan Nitelikler

Sadece mükemmel bir asker ve kahraman değil, aynı zamanda bir dâhi, bir filozof ve bir aksiyon adamı olan ATATÜRK'e elbette ki tüm düşünce ve fikirleri vahiy yoluyla gelmemiştir. O her şeyden önce bilime ve eğitime inandığı için, sadece okul ve Harp Akademisi yıllarındaki öğretimiyle yetinmemiş, kendisini daha da geliştirebilmek için sayısız kitaplar okumuş, bu kitaplarda önemli bulunduğu yerlere işaretler koymuş, hemen her söylevini kendi ifadeleri ile yazmıştır. İşte yüce önderin okuduğu ve işaret koyduğu bir ifadeye göre dört büyük bilgisizlik kaynağı vardır. Bunlar; baskıya boyun eğmek, eski töreler, cahil halkın ne diyeceğini düşünmek, eğitim ve öğretime engel olan büyükleme ve boş gururdur.²⁵

ATATÜRK, bu dört bilgisizlikle hayatı boyunca mücadele etmiştir. İşte Başöğretmen ATATÜRK'ün emanet ettiği Cumhuriyet'i bu dört bilgisizliğe Atatürkçü çağdaşlaşma modeli ile karşı koruyabilmek için günümüzün eğitimcilerinde bulunması gereken özellikler şöyle olmalıdır:

²³ Atatürkçülük, Birinci Kitap: s.303.

²⁴ Mücteba İlgürel; Millet Mektepleri, Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1981, s.25. Ayrıca Adem; s.16. Ayrıca Selahattin Meydan; Öğretim Birliği Yasası, 77. Yılında Öğretim Birliğinin Neresindeyiz?, s.51.

²⁵ Gürbüz Tüfekçi; Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, Yonca Matbaası, 1983, s.150.

- Uygun ortam bulunmadığına asla sisteme darılıp küsmemeli ve kolayca boyun eğip sinmemelidir. Karanlığı aydınlatmak için en azından bir mum yakmayı denemeli, heyecan yaratmalıdır.

- Değişime açık olmalı, eski alışkanlıklarından kurtulmalı ve değişimi denemeli, yeni yollar keşfetmeli, olumsuz duyguları denetlemelidir.

- Eğitilenlerin içindeki yetenekleri ortaya çıkarmalı, etkili değişim yaratmalı, iz bırakmalı ve kararlı olmalıdır.

- Çalışmak ve dinlemekten zevk alan; ancak disiplinsizliğe fırsat vermeyen ortam yaratmalıdır.

- Yaratıcı çözümler üreterek dersin ve görevin sadece uzmanı değil, aynı zamanda lideri de olmalıdır.

ATATÜRK'ün çağdaşlaşma konusundaki düşüncelerinin olgunlaşmasında Şehbenderzade Ahmet Hilmi'nin yer aldığı sanılmaktadır. Tasvir gazetesi yazarlarından ve Hikmet gazetesi sahibi olan Ahmet Hilmi'nin; Osmanlı toplumunun Orta Çağ hayatından çağdaş yaşama geçmek zorunda bulunduğunu öne süren, bu sürecin ise uzun süreli ve yavaş bir gelişme değil, hızlı bir ilerleme, yani bir devrimle gerçekleşmesi gerektiğini belirttiği 1911 tarihli yapıtları, ATATÜRK Silvan'da iken okumuştur. Ahmet Hilmi'ye Göre; "Orta Çağ hayatından çağdaş hayata geçmek zorunluluğunda kalmış bir ulusuz. Pek küçük bir azınlık bakımından bu hüküm doğru olmasa bile, genellikle doğrudur. Şurası var ki, yukarıda söz ettiğimiz "Geçit Geçme" ağır bir gelişme ile, uzun bir süreç ile yapılmaz. Çünkü uygarlık, bizim hatırımız için bizi beklemek üzere ilerlemesinden vazgeçip duraklayamayacağından, öyle kaplumbağa gidişiyse biz hiçbir vakit uygarlık kafilesine yetişemeyiz."²⁶

ATATÜRK, genç kuşaklara sahip olmakla Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş uygarlıklar düzeyinde hak ettiği yeri alabileceğine, genç kuşakların yanında tüm yurttaşlarının çalışkan, bilgili, kültürlü, yaratıcı, verimli, varlıklı, kişilikli, onurlu, uygar ve çağdaş düşünce yapısına sahip olmasının yegâne ve en doğru yolunun eğitim olduğuna yürekten inanıyordu.

O hâlde bu çağdaş çizgiye ulaşmadaki hedeflerden biri; hızlı bir değişim yaşayan çağımıza paralel değişimlere uğrayan eğitim öğretim teknolojilerini takip etmek, uygulamak, ihtiyaçları belirleyip temini için uğraşmak, bu konuda ısrarcı olmaktır.

Bir diğer önemli hedef ise, Cumhuriyet'in emanet edildiği genç kuşakları istenilen düzeye getirebilmek için doğru, sağlıklı, zamanında ve eksiksiz eğitim öğretimi verebilmektir. Günümüzün çağdaş eğitim ve öğretim modelinde esas olan, ihtiyaç duyulan bilgilere nereden ve en kısa sürede nasıl ulaşılabileceğinin öğretilmesidir. Çağdaşlaşma ve bilimin birbirine en iyi

26 Şerafettin Turan; Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar, TTK, Ankara, 1982, s.22.

uyum sağladığı alanlardan biri de yüksek öğretim kurumlarıdır. Eğitim ve öğretimde geleneksel ve çağ dışı yöntemlere savaş açan ATATÜRK'ün; "eğitimde çağdaşlaşma modeli" çerçevesi içerisinde çağdaş ve bilimsel bir yüksek öğretim kurumunda aranan özellikler şunlardır:

- Akademik unvanlı öğretim üyeleri (prof., doç., dr.) nin çokluğu,
- Öğretim üyelerinin uluslararası dergilerde yayımlanan yazıları, araştırma, geliştirme çalışmaları, bu çalışmaların toplumsal değişim ve gelişmeye katkıları,
- Uluslararası ve ulusal seminer, kongre, sempozyumlara bildirilerle katılımı,
- Bizzat o kurum tarafından bilimsel konularda uluslararası ve / veya ulusal seminer, kongre ve konferans düzenlenmesi,
- Öğretim üyelerinin diğer yüksek öğretim kurumları tarafından ders, konferans, sempozyum gibi maksatlarla istenmesi,
- Ayrıca; mezunlarının beğenilmesi, müracaat eden aday öğrenci sayısının fazlalığıdır.

Bunlardan ilk beşi bir yüksek öğretim kurumunda görevli öğretim üyelerini ve yöneticilerini doğrudan ilgilendirmektedir. Zira, yüksek öğretim kurumlarında artık öğretmen değil; doktor, doçent ve profesör gibi, akademik unvanlı öğretim üyelerinin istihdamı çağdaş eğitimin vazgeçilmez koşulları hâline gelmiştir.

Atatürkçü çağdaşlaşma modelinde eğitim öğretim prensiplerinin icrasında sadece öğrenmeyi öğretmek dahi yeterli olamamaktadır. Bunun için bir adım daha ileriye gitmek, öğrenmeyi öğretmenin yanında, düşünmeyi de öğretmek gereklidir. Zira, bir ünlü filozofun deyişiyle, "Düşünmüyorsak öğrenmek yararsız, öğrenmeden düşünmek ise tehlikelidir."²⁷

Düşünmenin en sağlıklı ve kolay öğretilebileceği eğitim kurumları ise yüksek öğretim kurumlarıdır. Bunun içindir ki yüce önder, Kurtuluş Savaşı sonrasında başlatılan eğitim öğretim seferberliğinin ikinci aşamasında, yüksek öğrenim kurumlarına ve bilimsel kurumların kurularak çoğaltılmasına da fikirleriyle önderlik etmiştir.

Önceki satırlarda "Atatürkçülüğün özü, aklın ve bilimin önderliğini kabul etmektir." diye yazılmıştı. Bu nedenle, tüm yüksek öğretim kurumlarındaki öğrenciler gibi, Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Silâhlı Kuvvetlerimizin emanet edileceği müstakbel kara, deniz, hava ve jandarma subayları olacak, harp okullarındaki öğrencilerimizin de aklın ve bilimin önderliği esaslarına göre hareket etmeyi, eğitimcilerin verdikleri ile asla yetinmeyip, kendi kendilerini eğitmeyi öğrenmeyi bir çağdaşlaşma ilkesi olarak benimsemeleri son derece önemlidir. Zira çağımızda bilgi ve teknoloji

²⁷ Bu sözün orijinali ünlü Alman filozofu Goethe'ye aittir.

baş döndürücü bir hızla değişmekte ve gelişmektedir. Her dört yılda bir, insan bilgisi ikiye katlanmaktadır. Bu olgu karşısında, eğitim ve öğretimin sadece okullarla sınırlı kalması hâlinde bilgi artışındaki hıza ayak uydurmak mümkün olamayacaktır. Zira yetişkinler ile yeni kuşaklar arasındaki mesafe açılacaktır. Bu gelişme karşısında yapılması gerekenlerin başında, eğitim ve öğretimi yaşamın özündeki gerçeklere uygun olarak okulların dışında da sürdürmenin çağa özgü yol ve yöntemlerini de üretmek ve uygulamak gereklidir. Bir başka ifadeyle, mademki okullarda öğrenilenlerle ömür boyu yetinmek mümkün değildir, o hâlde eğitim ve öğretimden gerekli yararı sağlayabilmek için sürekli olarak eğitim ve öğretim faaliyetlerinin içerisinde yer almak, vazgeçilmez ve yaşamsal bir önem taşımaktadır.²⁸ Sonuç itibarıyla, "Bilgiye hâkim olanın dünyaya hâkim olacağı" gerçeğini unutmak bir gibi lüksümüzün bulunmadığı asla unutulmamalıdır.

²⁸ Doğan; s.92.